

Köy sağlık evlerinde çalışan sağlık personelinin ambalajlanmış su hakkında bilgi tutum ve davranışları

Attitudes and behaviors of the village healthcare houses personnel about packaged water

Özkan YAŞAYANCAN¹, Cihat ZÜLFÜOĞULLARI¹, Esra SER-DEMİR¹, Seyhan ÖZELCE¹

ÖZET

Amaç: Artan nüfus, sanayileşme ve kentleşme ile dünyada ve ülkemizde su ihtiyacı artmaya başlamıştır. Dolayısıyla içilebilir ve temiz su ihtiyacı da artmıştır. Ülkemizde sağlık evleri, köylerde sağlık hizmetlerinin devamlılığını sağlamak için bulunmaktadır. Çalışmamızda, sağlık konusunda halka örnek olması gereken köy sağlık evlerindeki sağlık personelinin, ambalajlanmış su hakkında bilgi tutum ve davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Tokat Halk Sağlığı Müdürlüğü il geneli köy sağlık evlerinde 90 personel çalışmakta olup, 73 (%81) kişiye ulaşılmıştır. Sosyodemografik verilerin ve ambalajlanmış sularla ilgili toplamda 24 soru içeren anket uygulanmıştır. İstatistiksel analizde, tanımlayıcı veriler için sayı (n), yüzde (%), sayımla elde edilen verilerin karşılaştırılmasında Ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çalışmamıza katılanların %74'ü kadın olup, yaş ortalamaları 31,8±6,7 yıl olduğu saptanmıştır. Katılımcıların %53,4'ü şebeke suyu, %35,6'sı ambalajlı su, %9,6'sı arıtıcı cihazla elde edilen suyu, %1,4'ü ise köy çeşmelerinden aldığı suyu, içme suyu olarak tükettiği saptanmıştır. Ambalajlanmış su uygun koşullarda depolanmazsa sağlık açısından oluşacak zararları sordumuzda %49,3'ü en az bir tane doğru cevap vermiştir. Uygunsuz koşullarda su depolayıp satan

ABSTRACT

Objective: Water demand in the world and our country has begun to increase with increasing population, industrialization and urbanization. Therefore, the need for potable and clean water has also increased. Healthcare houses in our country exist in order to ensure the continuity of health services in the villagers. In our research, we aimed to examine attitudes and behaviors of the village healthcare houses personnel about packaged water.

Methods: Tokat Public Health Directorate has 90 personnel working in village healthcare houses' personnel and the research had been completed with 73 (81%) persons. The questionnaire which has sociodemographic data and packaged waters were applied by participants. In statistical analysis, number (n), percent (%) was used for the descriptive data, the chi-square test was used to compare the data obtained by counting.

Results: 74% of the participants were women and the mean age was found as 31.8 ± 6.7 year. It was identified that 53.4% of the participants are using tap water, 35.6% are using packaged water, 9.6% are using water obtained from purifier and 1.4% are using village fountains as drinking water. When we asked about the health damage caused by if the packaged water was not stored under proper conditions, 49.3% of the respondents gave at least one correct answer. When they see a business

¹Tokat Halk Sağlığı Müdürlüğü, TOKAT

İletişim / Corresponding Author : Özkan YAŞAYANCAN

Tokat Halk Sağlığı Müdürlüğü, Tokat - Türkiye

Tel : +90 505 266 81 33 E-posta / E-mail : yasayancan55@gmail.com

DOI ID : 10.5505/TurkHijyen.2017.77200

Yaşayancan Ö, Zülfüoğulları C, Ser-Demir E, Özelce S. Köy sağlık evlerinde çalışan sağlık personelinin ambalajlanmış su hakkında bilgi tutum ve davranışları Türk Hij Den Biyol Derg, 2017; 74(EK-1): 157-162

bir işletme gördüklerinde, işletmeye bu koşulların yanlış olduğunu belirtenlerin oranı %37 olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç: Tokat Halk Sağlığı Müdürlüğü il geneli köy sağlık evlerinde çalışan sağlık personelinin, %53,4'ü şebeke suyunu, yaklaşık üçte biri içme suyu olarak ise ambalajlanmış suyu tercih etmektedir. Sağlık evi çalışanlarının beş kişiden dördü suların depolanması sırasında, suların yanında kimyasal maddeler ve deterjanların olmaması gerektiğini, ambalajlanmış suların hepsinin doğal kaynak suyu olmadığını, suyun serin ve güneş görmeyen kuru bir yerde muhafaza etmesi gerektiğini bilmektedir. Ambalajlanmış su konusunda sağlık çalışanlarının da bazı konularda eğitim alması gerektiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: köy sağlık evi çalışanı, ambalajlı su, bilgi, tutum

that collects and sells water on improper terms, it has been determined that 37% of participants would say to business that these conditions are wrong.

Conclusion: About one third of participants preferred packaged water, 53.4% of them are using tap water as drinking water. Four out of every five village healthcare house personnel know that there should be no chemical substances and detergents next to water during the storage of waters, know that all of the packaged water is not natural spring water and know that the water should be kept in a cool, sunless, dry place. It has been determined that healthcare personnel should also be trained on some issues regarding packaged water.

Key Words: village healthcare personnel, packaged water, knowledge, attitude

GİRİŞ

Su insan yaşamı için en gerekli öğelerden biridir. İnsan yapısının %60-70'i sudan oluşmaktadır (1). Artan insan nüfusu, sanayileşme ve kentleşme ile dünyada ve ülkemizde su ihtiyacı artmaya başlamıştır (2,3). Dolayısıyla içilebilir ve temiz su ihtiyacı da artmıştır. Artan ihtiyaç ile birlikte yeni bir iş alanı olan ambalajlanmış su sektörü ortaya çıkmıştır. Sağlıklı ve temiz su, insan sağlığına zararlı olan kimyasal maddeler, hastalık yapan mikro canlıları içermeyen ve yaşam için gerekli mineralleri içeren su olarak tanımlanmaktadır (4). Ülkemizde genel olarak genellikle musluk suyu, köy çeşmelerinden alınan su, arıtıcı cihaz ile elde edilen su ve ambalajlanmış su, içme suyu olarak tüketilmektedir. Türkiye'de evlerin %50-55'inde ambalajlanmış su tüketilmektedir ve bu tüketimin artış eğiliminde olduğu yapılan araştırmalarla gösterilmiştir (3). Temiz ve kullanılabilir suyun kriterleri ülkemizde İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkındaki Yönetmelik ile düzenlenmiştir (5). Ambalajlanmış su üretim kriterleri ise Doğal Mineralli Sular Hakkında Yönetmelik ile

belirlenmiştir (6). Geçmiş dönemlerde yapılan ambalajlanmış su denetimlerinde çıkan kötü sonuçlar, insanları farklı arayışlara itmiştir.

Ülkemizde sağlık yapılanması içinde, Sağlık Bakanlığının taşradaki en son kurumu sağlık evleridir. Sağlık evleri, köylerde sağlık hizmetlerinin devamlılığını sağlamak için bulunmaktadır. Çalışmamızda, sağlık konusunda halka örnek olması gereken köy sağlık evlerinde çalışan sağlık personelinin, ambalajlanmış su hakkında bilgi tutum ve davranışlarını incelenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Tokat Halk Sağlığı Müdürlüğü il geneli köy sağlık evlerinde toplam 90 personel çalışmaktadır. Yıllık izin ve görevlendirmeler nedeniyle toplamda 73 (%81) kişiye ulaşılmıştır. Katılımcıların anket uygulanma sırasında sözlü onamları alınmıştır. Çalışmamız tanımlayıcı tipte olup 10-15 Aralık 2016 tarihlerinde veri toplama işlemi yapılmıştır. Sosyo-demografik

verilerin ve ambalajlanmış sularla ilgili toplamda 24 soru içeren anket uygulanmıştır. İstatistiksel analizde SPSS 18 programı kullanılmış olup, tanımlayıcı veriler için sayı (n), yüzde, sayımla elde edilen verilerin karşılaştırılmasında ki-kare testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Çalışmamıza katılanların %26'sı erkek, %74'ü kadın olup, yaş ortalamaları $31,8 \pm 6,7$ yıl olduğu saptanmıştır. Katılımcıların %48,4'ü lise, %17,8'i ön lisans, %30,1'i üniversite mezunu, %2,7'si ise yüksek lisans ve doktora eğitilmiş olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamıza katılanların %71,2'si 3000 TL ve altı, %28,8'i ise 3000 TL ve üstü gelirleri olduğu saptanmıştır (Tablo 1). Katılımcıların %26'sının çalıştıkları yerde ikamet ettiği tespit edilmiştir. İlimizde dört adet ambalajlanmış su fabrikası mevcut olup, yaklaşık her beş katılımcıdan biri doğru sayıyı cevaplamıştır.

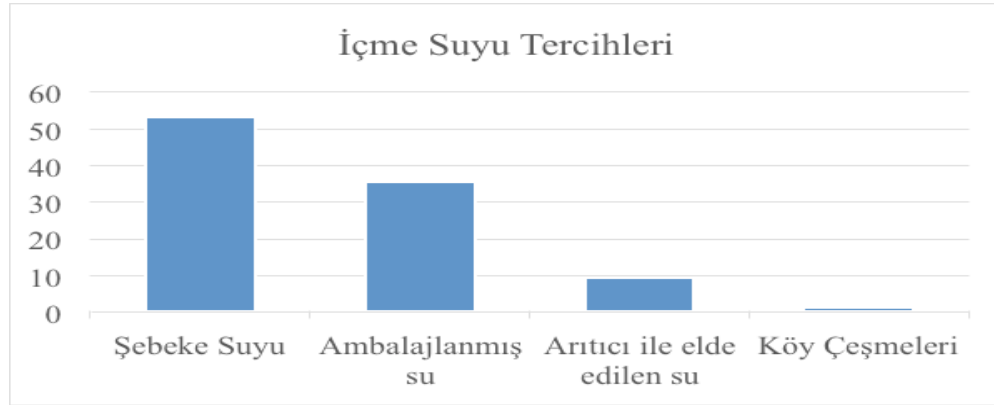
Katılımcıların %53,4'ü şebeke suyu, %35,6'sı ambalajlı su, %9,6'sı arıtıcı cihazla elde edilen suyu, %1,4'ü ise köy çeşmelerinden aldığı suyu, içme suyu olarak tükettiği saptanmıştır (Şekil 1). Katılımcıların

%94,5'i ambalajlanmış suyu etiketine bakarak satın aldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %82,2'si suların depolanması sırasında, suların yanında kimyasal maddeler ve deterjanların olmaması gerektiğini, %89'u ambalajlanmış suların hepsinin doğal kaynak suyu olmadığını, %45,2'si suların ambalajlanma tarihinden itibaren bir yıl içinde tüketilmesi gerektiğini, %87,7'si suyun serin ve güneş görmeyen kuru bir yerde muhafaza etmesi gerektiğini, %64,4'ünün ambalajlanmış suyun içme suyu olduğunu gösterir bir sembolün olduğunu ve %30,1'inin de bu sembolün görme mesafesinden görünebilir olduğunu bildiği saptanmıştır. Ambalajlanmış su uygun koşullarda depolanmazsa sağlık açısından ne gibi zararlar oluşacağını sorduğumuzda, %49,3'ü en az bir tane doğru cevap vermiştir.

Şişelenmiş suyun güvenli ve temiz olduğunu nasıl anlarsınız diye sorduğumuzda (birden fazla seçenek işaretlenebilen soru), %74,0'ı suyun kapağının yırtılmadan veya bozulmadan açılmayacak şekilde kapatılmış olması gerektiğini, %75,4'ü su renginin berrak olması ve bulanık, yeşilimsi olmaması gerektiğini, %53,5'inin etiketi solmamış, şişe şekli bozulmamış olması gerektiğini bildiği saptanmıştır. Aynı soruya cevap verenlerin, %80,9'unun da ambalajlı su üretimi izni için

Tablo 1. Huzurevi ve evde kalan yaşlıların tüketilen sıvı miktarı ile gödö, mmt ve egya ölçekleri arasındaki ilişki

		n	%
Cinsiyet	Erkek	19	26
	Kadın	54	74
Eğitim Düzeyi	Lise ve altı	36	49,3
	Ön Lisans	13	17,8
	Üniversite	22	30,1
	Yüksek Lisans/ Doktora	2	2,7
Gelir Düzeyi	3000 TL ve altı	52	71,2
	3000 TL üstü	21	28,8

Şekil 1. Sağlık çalışanlarının içme suyu tercihleri

Sağlık Bakanlığı'nın izni olması gerektiğini bilmediği tespit edilmiştir. Ambalajlanmış suyu içme suyu olarak kullananların su tercihlerini (birden fazla seçenek işaretlenebilen soru), %87,5'inin suyun içeriğinin (mineral, pH değeri vb.) etkilediği, %21,9'unun yerel bir firma olmasının etkilediği, %2,8'inin televizyon ve internet reklamlarının etkilediği, %11,0'unun kolay bulunur olmasının etkilediği, %12,2'sini ambalaj görünümünün estetik olmasının etkilediği, %27,4'ünün çevresindeki insanların öneri ve yönlendirmelerinin etkilediği, %34,2'sinde suyun depolanma şeklinin uygunluğunun etkilediği saptanmıştır. Daha önce görsel ve yazılı basında ortaya çıkan analiz sonucu kötü çıkan damacana su haberlerinin, içme suyu tercihlerini etkileyip etkilemediğini sordüğümüzda, katılımcıların

%42,5'i daha önceden damacana kullandığını ve kötü haberler sonucu kullanmayı bıraktığı tespit edilmiştir. Damacana su kullanmayı bırakanlardan ise %71'i en fazla beş litrelik ambalajlanmış su aldığı, %19,4'ü şebeke suyu kullanmaya başladığı, %9,6'sı ise artırcı cihaz kullanmaya başladığı saptanmıştır. Uygunsuz koşullarda su depolayıp satan bir işletme gördüklerinde, işletmeye bu koşulların yanlış olduğunu belirtenlerin oranı %37 olduğu tespit edilmiştir.

Gelirinin 3000 TL ve altı-üstü olma durumuna göre, cinsiyete göre ve eğitim durumlarının lise ve altılıse üstü mezunu olma durumuna göre içme suyu tüketim tercihleri karşılaştırıldığında, istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 2) .

Tablo 2. Sağlık çalışanlarının içme suyu olarak ambalajlı su tüketimine etki eden faktörler

		İçme Suyu Tercihi (Ambalajlı Su)				p
		Kullanıyor		Kullanmıyor		
		n	%	n	%	
Cinsiyet	Erkek	7	26,9	12	25,5	>0,05
	Kadın	19	73,1	35	74,5	
Eğitim Düzeyi	Lise ve altı	10	38,5	26	55,3	>0,05
	Lise üstü	16	61,5	21	44,7	
Gelir Düzeyi	3000 TL ve altı	19	73,1	33	70,2	>0,05
	3000 TL üstü	7	26,9	14	19,8	
Toplam		26	100	47	100	

TARTIŞMA

Tokat Halk Sağlığı Müdürlüğü il geneli köy sağlık evlerinde çalışan sağlık personelinin yaklaşık her iki kişiden biri şebeke suyunu, yaklaşık üçte biri içme suyu olarak ise ambalajlanmış suyu tercih etmektedir. Karakuş ve ark. (7) yaptığı çalışmada; içme suyu olarak ambalajlı su tercihi oranı %63,6 olarak bulunmuş olup çalışmamızdaki ambalajlı su kullanma oranının yaklaşık iki katıdır. İran'da yapılan bir çalışmada da içme suyu tercihi olarak insanlar evlerinde daha çok ambalajlanmış suyu tercih ettikleri bulunmuştur (8). Çalışmamızda her iki katılımcıdan birinin şebeke suyunu tercih etmesi, ilimizde özellikle de köy su depolarında da klorlama cihazlarının artması ile birlikte kişilerin şebeke suyuna güveninin artmasına bağlanabilir. Sağlık evi çalışanlarının her beş kişiden dördü suların depolanması sırasında, suların yanında kimyasal maddeler ve deterjanların olmaması gerektiğini, ambalajlanmış suların hepsinin doğal kaynak suyu olmadığını, suyun serin ve güneş görmeyen kuru bir yerde muhafaza etmesi gerektiğini bilmektedir. Bununla birlikte katılımcıların ancak yarısına yakını, ambalajlanmış su uygun koşullarda depolanmazsa sağlık açısından oluşacak zararlardan en az bir tane doğru cevap yazabilmiştir ve yarısından fazlası da ambalajlanmış suyun kullanma süresinin ne kadar olduğunu bilememiştir. Aynı zamanda %80,9'unun da ambalajlı su üretimi izni için Sağlık Bakanlığı'nın izni olması gerektiğini bilmediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, sağlık evinde çalışan sağlık personelinin bilgilerini güncelleme ve konu ile daha iyi bilgi sahibi olabilmesi için eğitime ihtiyacının olduğunu göstermektedir. Yaklaşık her üç katılımcıdan ikisi ise uygunsuz koşullarda su depolayıp satan bir işletme gördüklerinde, işletmeye bu koşulların yanlış olduğunu belirtmemiştir. Bu davranışı

ülkemizde cezaların yeterince caydırıcı olmadığı ve işletme sahiplerinin vereceği kötü tepki inancına bağlayabiliriz. Katılımcıların ambalajlanmış suyu içme suyu olarak kullananların su tercihlerini en fazla, suyun içeriği (mineral, pH) suyun depolanma şeklinin uygun olması ve ambalajlı su markasının yerel bir firma olması etkilediği saptanmıştır. Yao ve ark. (9), yaptığı çalışmada ise reklamın daha etkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışmadan farklı olarak çalışmamızda reklam yapılması katılımcıların tercihlerinde çok etkili olmadığı saptanmıştır. Karakuş ve ark. (7), yaptığı çalışmada da çalışmamıza benzer olarak en çok ambalajlı su tercihinin, su içeriğinin (mineral, pH) etkilediği saptanmıştır. Çalışmamızda katılımcıların sağlık çalışanı olması nedeni ile ambalajlanmış su tercihinin en önemli faktörünün suyun içeriği olması beklediğimiz bir davranış şekli olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamızda katılımcıların gelirinin 3000 TL altı ve 3000 TL üstü olma durumuna göre, cinsiyete göre ve eğitim durumlarının lise ve altılıse üstü mezunu olma durumuna göre, içme suyu tüketim tercihlerini etkilemediği saptanmıştır. Durga ve ark. (10) yaptığı çalışmada, yaş ve cinsiyetin ambalajlanmış su tüketimini etkilemediği, ancak gelir düzeyinin yüksek olmasının ambalajlı su tercihinin arttırdığı saptanmıştır. Quansah ve ark. (11), yaptığı çalışmada ise yaptığımız çalışmamıza benzer olarak cinsiyetin ambalajlanmış su tercihinin etkilemediği saptanmıştır.

Sağlık alanında örnek olması gereken sağlık çalışanlarının, sağlığa uygun olmayan koşullarda ambalajlanmış su satan işletmeleri uyarma konusunda da örnek teşkil etmelidir. Aynı zamanda ambalajlanmış su konusunda sağlık çalışanlarının da bazı konularda eksikliklerinin olduğu ve eğitim alması gerektiği görülmüştür.

TEŞEKKÜR

Dr. Soner Sorhan'a katkıları ve veri toplama sırasında yardımları dolayısıyla Nazım Caba'ya teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

1. Rahdini M, Aisyah M, Kumar S. Factors That Influence People Buying Decision On Bottled Drinking Water. 9th International Academic Conference (IASES). April ,13-16 İstanbul-Turkey. 2014.
2. Aksungur N, Firidin Ş. Su kaynaklarının kullanımı ve sürdürülebilirlik. SUMAE Yunus Araşt Bült, 2008;2:9-11.
3. Kutanis Varer V. Trabzon bölgesinde satışa sunulan ambalajlı suların mikrobiyolojik analizi. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.
4. Güler Ç. Çevre Sağlığı (Çevre ve Ekoloji Bağlantıları). 1.Baskı. Ankara: Yazıt Yayıncılık, 2012.
5. Anonymous. İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkında Yönetmelik. Ankara: Sağlık Bakanlığı. 2005.
6. Anonymous. Doğal Mineralli Sular Hakkında Yönetmelik. Ankara:Sağlık Bakanlığı. 2004.
7. Karakuş E, Lorcu F, Demiralay T. ambalajlı su sektöründe tüketici tercihleri: Edirne ili örneği. UİİD-İJEAS, 2016;(17):103-28.
8. Sajjadi S.A, Alipour V, Matlabi M, Biglari H. Consumer perception and preference of drinking water sources. Electronic Physician, 2016;8(11):3228-33.
9. Yao Z. Factors influencing bottled water drinking behavior. <https://courses.cit.cornell.edu/dea150/files/2011%20files/Project%203.pdf>, Erişim Tarihi: 30.03.2017.
10. Durga, M. Consumers' buying behavior of bottled water in suriname. Department of Health New York State. 2010.
11. Quansah F, Okoe A, Angenu B. Factors affecting Ghanaian consumers' purchasing decision of bottled water. IJMS, 2015;7(5):76-87.